

DOI: https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.8-3
УДК 330.341.2:351/354

Слагін В. П.

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1954-3000>

ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ІНСТИТУЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА ІННОВАЦІЙНІ МОДЕЛІ ВІДНОВЛЕННЯ

У статті комплексно досліджено трансформацію соціальної держави та суспільних інститутів України в умовах війни. Проаналізовано структурні зміни соціальних функцій держави: мілітаризацію соціальної політики, перерозподіл соціальних видатків, перехід до цільової допомоги та децентралізацію відповідальності. Оцінено адаптивність різних суспільних інститутів, виявлено найстійкіші з них: місцеве самоврядування, громадянське суспільство та освітні заклади. Досліджено інноваційні механізми соціального захисту, що виникли під час війни. Проаналізовано міжнародні моделі постконфліктного відновлення соціальних систем. Запропоновано нові моделі розвитку суспільних інститутів для повоєнної України: «гнучкої інституційної архітектури», «інституційної реінтеграції громад», «динамічної децентралізації» та «трансграничних інституційних мереж». Визначено необхідні передумови успішної інституційної трансформації на законодавчому, організаційному та ресурсному рівнях.

Ключові слова: соціальна держава, суспільні інститути, війна, трансформація, інституційна адаптивність, соціальний захист, постконфліктне відновлення.

Victor Yelagin

V. N. Karazin Kharkiv National University

TRANSFORMATION OF THE WELFARE STATE DURING WARTIME: INSTITUTIONAL CHALLENGES AND INNOVATIVE RECOVERY MODELS

Introduction. The study analyzes Ukraine's social state transformation during military conflict, examining policy reorientation towards military needs, budget restructuring, shift from universal to targeted assistance, and power decentralization to local levels and non-governmental actors. **Purpose.** This research aims to comprehensively analyze the transformation processes of the social state under war conditions, identify key institutional challenges, and develop conceptual foundations for a new social protection model capable of functioning effectively in both extreme conditions and post-war reconstruction. **Methods.** The study employs comparative analysis of international post-conflict social recovery models, institutional analysis of adaptive capacity among various social institutions, and systems analysis of emerging social protection mechanisms during the conflict period. **Results.** The research identifies four key manifestations of state social function transformation: militarization of social policy, restructuring of social expenditures, transition from universal to targeted assistance, and decentralization of state social functions. Digital social assistance platforms, temporary employment programs for internally displaced persons, and early psychological intervention systems emerged as innovative social protection mechanisms. The study proposes four innovative models for social institution development in post-war Ukraine: "flexible institutional architecture", "institutional reintegration of communities", "dynamic decentralization" and "cross-border institutional networks". Ukraine has the potential to create a more adaptive, inclusive, and resilient institutional system that could serve as a model for other post-conflict societies. The research demonstrates that crisis-driven institutional innovations can paradoxically strengthen social protection systems, creating opportunities for building more effective governance structures in the post-conflict period.

Keywords: social state, war, institutional transformation, social protection, post-conflict reconstruction, social resilience, decentralization, civil society, Ukraine.

Постановка проблеми та її актуальність. Військовий конфлікт, що триває в Україні, зумовив безпрецедентні виклики для соціальної держави та суспільних інститутів. В умовах масштабної вимушеної міграції, руйнування критичної інфраструктури та економічних потрясінь, традиційні механізми соціального захисту виявилися недостатньо ефективними, що вимагає їх критичного переосмислен-

ня. Актуальність дослідження визначається необхідністю формування нової моделі соціальної держави, спроможної забезпечувати захист громадян в екстремальних умовах.

Особливого значення набуває аналіз трансформації суспільних інститутів, які демонструють різну адаптивність до викликів війни. Недостатньо вивченими залишаються питання взаємодії держав-

них та громадянських структур у забезпеченні соціального захисту, а також механізми відновлення соціальних функцій держави у процесі післявоєнної реконструкції. Досвід України становить цінність не лише для національного контексту, але й для міжнародної спільноти, оскільки формує нове розуміння ролі соціальної держави в умовах гібридних загроз ХХІ століття.

Аналіз сучасного стану соціальної системи в умовах війни виявляє низку критичних недоліків, що потребують ґрунтовного дослідження та інституційного вирішення. Недосконалість моделей соціального інвестування, які наразі переважно орієнтовані на пасивну допомогу, а не на активізацію внутрішнього потенціалу громадян. Існуючі підходи не забезпечують сталий розвиток людського капіталу та призводять до формування залежності від соціальних виплат замість стимулювання економічної активності постраждалих категорій населення. Відсутність інклюзивних механізмів прийняття рішень щодо пріоритетів соціальної відбудови, що спричиняє невідповідність державних програм реальним потребам громад. Централізовані моделі планування не враховують різноманіття локальних контекстів та унеможливають ефективне залучення всіх зацікавлених сторін до формування стратегій соціального відновлення. Неспроможність системи соціальної безпеки адекватно реагувати на гібридні загрози та необхідність швидкої адаптації соціальних сервісів. Традиційні бюрократичні процедури соціального захисту виявляються надто ригідними в умовах динамічних змін, спричинених військовим конфліктом, що призводить до критичних затримок у наданні допомоги найбільш уразливим категоріям населення.

Безспірним є факт, що ці системні недоліки вимагають не просто поступового реформування, а фундаментального переосмислення принципів функціонування соціальної держави в умовах сучасних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Трансформацію соціальної держави та суспільних інститутів в умовах війни досліджували численні науковці. Серед українських дослідників: Лібанова Е. [4] аналізує демографічні та соціальні наслідки воєнних конфліктів для України; Грицак Я. [2] розкриває культурно-історичні аспекти трансформації суспільства під час війни; Ворона Т. [1] дослідила механізми адаптації соціальних інститутів до кризових умов; Єрмолаєв А. [3] запропонував концепцію нової соціальної парадигми в умовах військового конфлікту.

Вагомий внесок зарубіжних науковців включає: Snyder T. [9], який вивчав стійкість українських суспільних інститутів в умовах війни; Fukuyama F. [6] досліджував трансформацію соціального контракту під час конфліктів; Acemoglu D. [5] працював

над вивченням впливу війни на інституційні зміни; Nussbaum M. [8] застосувала підхід можливостей до аналізу суспільств у воєнному стані; Нобелівський лауреат Stiglitz J. [10] розробив економічні основи соціального відновлення після конфлікту; Kaldor M. [7] в своїх дослідженнях досліджувала зв'язок між «новими війнами» та системами соціального захисту.

Мета статті полягає у комплексному дослідженні трансформаційних процесів соціальної держави в умовах війни, виявленні ключових інституційних викликів та розробці концептуальних засад нової моделі соціального захисту, спроможної ефективно функціонувати в екстремальних умовах та в період післявоєнної відбудови.

Дослідження спрямоване на теоретичне обґрунтування та практичну розробку адаптивних механізмів взаємодії державних і громадянських структур у забезпеченні соціального захисту населення, що дозволить підвищити стійкість суспільних інститутів та забезпечити сталий соціальний розвиток України в умовах довготривалих безпекових викликів.

Окрема увага приділяється формуванню інноваційних підходів до соціального інвестування, розробці інклюзивних механізмів прийняття рішень щодо соціальної відбудови та створенню гнучкої системи соціальної безпеки, здатної швидко адаптуватися до змінних умов гібридних загроз ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Військовий конфлікт спричинив кардинальну трансформацію соціальних функцій держави, змінивши пріоритети, механізми та масштаби державного втручання в соціальну сферу. За даними дослідження Лібанової Е. [4, с. 215], понад 35% соціальної інфраструктури зазнало пошкоджень або руйнувань, що суттєво обмежило можливості держави надавати базові соціальні послуги. Вимушене переміщення майже чверті населення створило безпрецедентний тиск на соціальні системи як у районах активних бойових дій, так і в відносно безпечних регіонах. Ґрунтовний аналіз Єрмолаєва А. [3, с.100] демонструє, що війна спровокувала істотну реконфігурацію соціальних функцій держави за такими напрямками:

По-перше, відбулася мілітаризація соціальної політики, коли значна частина ресурсів була перенаправлена на забезпечення безпеки та оборони, що призвело до скорочення фінансування традиційних соціальних програм. Як зазначає Snyder T. [9, с. 230], така трансформація є типовою для держав у стані війни, проте в українському випадку вона відбувалася в умовах вже наявних структурних проблем соціальної сфери.

По-друге, суттєво змінилася структура соціальних видатків – значно зросли витрати на підтримку внутрішньо переміщених осіб, реабілітацію військо-

вослужбовців та компенсацію втраченого майна, натомість скоротилися інвестиції в довгострокові соціальні програми Kaldor M. [7, с. 86] називає це явище «соціальною короткозорістю війни», коли нагальні потреби витісняють стратегічні соціальні інвестиції.

По-третє, змінився сам принцип надання соціальної допомоги – від універсальності до таргетованості, з фокусом на найбільш постраждалі від війни категорії населення. Як підкреслює Stiglitz J. [10, с. 205], такий підхід є економічно ефективнішим в умовах обмежених ресурсів, проте несе ризики фрагментації соціального захисту.

По-четверте, відбулася децентралізація соціальних функцій держави, коли значна частина відповідальності була делегована місцевим громадам та громадянському суспільству. Цей процес, за висновками Ворони Т. [1, с. 156], мав неоднозначні наслідки: з одного боку, підвищилася адаптивність соціальних сервісів до місцевих потреб, з іншого – посилилася нерівномірність соціального захисту в різних регіонах.

Які суспільні інститути показали найбільшу стійкість. Дослідження Грицака Я. [2, с. 120] виявило значні відмінності в адаптивності різних суспільних інститутів до умов війни. Найбільшу стійкість продемонстрували:

Інститут місцевого самоврядування, особливо в контексті реформи децентралізації, що надала громадам більше ресурсів та повноважень. У багатьох випадках саме місцева влада стала основним провайдером соціальних послуг в умовах кризи. Acemoglu D. [5, с. 115] підкреслює, що такий успіх пояснюється поєднанням інституційної автономії з можливістю оперативного прийняття рішень на основі локальних знань.

Громадянське суспільство та волонтерський рух продемонстрували винятковий рівень самоорганізації та ефективності. Почасти заповнюючи прогалини державної системи соціального захисту, вони створили паралельну інфраструктуру підтримки вразливих груп. Fukuyama F. [10, с. 251] визначає це явище як «емерджентну соціальну державу», що формується знизу без формальної інституціоналізації.

Освітні заклади показали значну адаптивність, швидко перейшовши на дистанційні форми навчання та часто перетворюючись на центри громадської мобілізації. Nussbaum M. [7, с. 160] відзначає, що освітні інституції виявилися ключовими для збереження соціального капіталу та запобігання атомізації суспільства. Натомість система охорони здоров'я, пенсійна система та служби зайнятості виявилися менш адаптивними до воєнних умов, що пояснюється їх централізованою структурою та недостатньою гнучкістю процедур.

Нові механізми соціального захисту, що виникли під час війни. Військовий конфлікт став потужним

каталізатором соціальних інновацій, які виникли як відповідь на безпрецедентні виклики. Лібанова Е. [4, с. 186] ідентифікує кілька ключових механізмів, що сформувалися в умовах війни:

Цифрові платформи соціальної взаємодопомоги, що дозволили скоординувати зусилля десятків тисяч волонтерів та ефективно розподіляти гуманітарну допомогу. Завдяки інтеграції з державними реєстрами, ці платформи забезпечили швидку верифікацію бенефіціарів та мінімізували зловживання. Stiglitz J. [10, с. 270] розглядає такі гібридні моделі як взірці для реформування традиційних систем соціального захисту.

Програми тимчасової зайнятості для внутрішньо переміщених осіб, що поєднують адаптаційну підтримку з елементами професійної перекваліфікації. Особливістю цих програм є залучення приватного сектору через механізми державно-приватного партнерства, створює умови для сталої інтеграції переміщених осіб у нових громадах.

Водночас, як зазначає Snyder T. [9, с. 210], більшість цих інновацій виникли спонтанно і не мають достатньої інституціоналізації, що ставить під питання їх сталість після завершення активної фази конфлікту.

Аналіз міжнародної практики постконфліктного відновлення соціальних систем дозволяє виявити моделі, потенційно застосовні до українського контексту. Kaldor M. [7] виокремлює три основні підходи (Табл. 1):

Європейська модель (на прикладі Боснії і Герцеговини, Хорватії) характеризується значними зовнішніми інвестиціями в соціальну інфраструктуру, активним залученням міжнародних інституцій та поступовою адаптацією законодавства до стандартів ЄС. Перевагою цієї моделі є системність і довгостроковість, однак виклики пов'язані з надмірною залежністю від зовнішньої підтримки та ризиками створення «донорської економіки».

Азійська модель (В'єтнам, частково Грузія) фокусується на швидкому відновленні економічного потенціалу як передумови соціальної стабільності, з акцентом на залучення приватних інвестицій та розвиток експортоорієнтованих галузей. Соціальні програми мають переважно інвестиційний, а не компенсаційний характер. Acemoglu D. [5] відзначає ефективність такого підходу для забезпечення швидкого економічного зростання, проте застерігає щодо ризиків посилення соціальної нерівності.

Близькосхідна модель (Ліван, Ірак) передбачає збереження елементів традиційних соціальних структур з їх поступовою модернізацією, значну роль релігійних та етнічних громад у наданні соціальної підтримки. Fukuyama F. [6] критично оцінює цю модель через ризики фрагментації соціально-

Таблиця 1

Міжнародні моделі відновлення соціальної держави після конфліктів

Назва моделі	Країни-представники	Характеристика системи	Виклики та ризики моделі
Азійська	В'єтнам, Грузія	Швидке відновлення економічного потенціалу як передумова соціальної стабільності; залучення приватних інвестицій; розвиток експортоорієнтованих галузей; інвестиційний, а не компенсаційний характер соціальних програм	Посилення соціальної нерівності; ризик створення економіки «двох швидкостей»; недостатня увага до вразливих груп населення
Близькосхідна	Ірак, Ліван	Збереження елементів традиційних соціальних структур з їх поступовою модернізацією; значна роль релігійних та етнічних громад у наданні соціальної підтримки; висока автономність локальних спільнот	Фрагментація соціального простору; закріплення секторального поділу суспільства; ризик формування паралельних систем соціального захисту; нерівномірність забезпечення соціальними послугами
Європейська	Боснія і Герцеговина, Хорватія	Значні зовнішні інвестиції в соціальну інфраструктуру; активне залучення міжнародних інституцій; поступова адаптація законодавства до стандартів ЄС; системність та орієнтація на довгострокові результати	Надмірна залежність від зовнішньої підтримки; ризики створення «донорської економіки»; бюрократизація процесів відновлення; повільність інституційних трансформацій

Джерело: складено автором на основі [7]

го простору та закріплення секторального поділу суспільства.

Nussbaum М. [8, с. 270] наголошує, що для України найбільш перспективним є адаптивне поєднання елементів європейської та азійської моделей з урахуванням національної специфіки, зокрема високого рівня цифровізації та розвинутого громадянського суспільства.

Відновлення та трансформація суспільних інститутів у повоєнній Україні відбуватиметься під впливом низки факторів, що матимуть різну інтенсивність у різних регіонах країни. Є очевидними, що диференційований підхід до регіональної (культурної, економічної, соціальної) специфіки є критично важливим для запобігання поглибленню соціальних розломів.

Східні регіони України, які зазнали найбільших руйнувань інфраструктури та демографічних втрат, стикаються з особливо складними викликами. Як зазначає Лібанова Е. [4, с. 205], масштабний відтік населення (особливо молоді та кваліфікованих фахівців), руйнування освітньої інфраструктури та фактична зупинка функціонування багатьох університетів створюють ризик довготривалої деінституціоналізації. Критичним є і значний гендерний дисбаланс через мобілізацію чоловіків на фронт, що ускладнює відновлення повноцінних громад. Натомість західні регіони України стикаються з іншими викликами – перенаселенням через внутрішнє переміщення, надмірним навантаженням на соціальну інфраструктуру та житловий фонд. Водночас, вони мають значні переваги: збережену інституційну мережу, менший рівень безпосередніх воєнних загроз та більш стабільну демографічну ситуацію.

Треба зупинитись на таких критичних факторах, що визначатимуть успішність відновлення суспільних інститутів в поствоєнному періоді:

1. Демографічна ситуація. масштабна міграція за кордон, особливо високоосвічених громадян, може призвести до тривалого «інституційного провалу» через брак людського капіталу для відновлення. На жаль, близько 20% тих, хто виїхав, можуть не повернутися, що створює серйозний виклик для сталості суспільних інститутів.

2. Рівень руйнувань. У регіонах з масштабними руйнуваннями виникає спокуса «інституційного есperimentування» – створення нових форм організації суспільного життя «з нуля».

3. Безпекова ситуація. Snyder Т. [9, с. 156] підкреслює, що перспектива відновлення залежить від досягнення стабільного безпекового середовища, зокрема на сході країни, де постійна загроза відновлення бойових дій суттєво обмежує можливості інституційної розбудови.

Безпекова нестабільність породжує «інституційний атомізм» – ситуацію, коли люди орієнтуються на короткострокові стратегії виживання замість участі в розбудові тривалих суспільних інститутів. Це проявляється у недовірі до державних структур, відмові від довгострокових інвестицій у місцеві громади та пріоритезації індивідуальних стратегій безпеки.

Крім того, постійна загроза бойових дій спричиняє «мілітаризацію соціальних інститутів» – явище, коли безпекові функції починають домінувати над традиційними соціальними функціями інституцій. Школи перетворюються на укриття, лікарні фокусуються на військовій медицині, а місцеве са-

моврядування зосереджується на евакуації та розмінуванні, а не на стратегічному розвитку громад. В зонах нестабільності – періодичне припинення та відновлення роботи інституцій через зміни в безпечній ситуації призводить до фрагментарності послуг та неможливості забезпечити їх системність і послідовність. Це особливо критично для освітніх та медичних закладів, де вчені виокремлюють кілька сценаріїв, що можуть призвести до подальшого ослаблення суспільних інститутів:

1. «Втомлена держава» – сценарій, за якого тривалий конфлікт призводить до виснаження людських та фінансових ресурсів, необхідних для підтримки інституційної спроможності. За таких умов, держава поступово згортає свою присутність у соціальній сфері, перекладаючи відповідальність на громади та неурядові організації без надання їм достатніх ресурсів.

2. «Фрагментований простір» – формування «соціальних анклавів» з різними рівнями забезпеченості послугами та різними стандартами життя. Fukuyama F. [6] застерігає, що такий сценарій може призвести до поглиблення регіональних ідентичностей та створення передумов для майбутніх конфліктів, для України це ще один прецедент для внутрішньої ворожнечі між сходом та заходом.

3. «Інституційний колоніалізм» – сценарій, за якого національні інституції втрачають автономію через надмірну залежність від зовнішньої допомоги та прийняття нав'язаних ззовні інституційних форм без їх адаптації до місцевого контексту.

Попри значні демографічні втрати та міграцію, українське суспільство демонструє високий рівень самоорганізації та інституційної креативності. війна стала потужним каталізатором формування громадянської ідентичності та соціальної відповідальності. Так Kaldor M. [7] виокремлює кілька джерел соціального потенціалу, що можуть компенсувати демографічні втрати:

1. Дигіталізація участі – цифрові платформи дозволяють залучати до прийняття рішень та надання послуг громадян незалежно від їхнього фізичного місцезнаходження, включно з тими, хто перебуває за кордоном чи на фронті.

2. Активізація старшого покоління – в умовах відтоку молоді та мобілізації чоловіків, значущу роль в підтримці суспільних інститутів відіграють пенсіонери, особливо в сільській місцевості.

3. Міжнародна експертна підтримка – залучення українських фахівців, які працюють за кордоном, а також міжнародних експертів для посилення інституційної спроможності.

Як підкреслює Nussbaum M. [8], критично важливим є збалансоване поєднання централізованих програм відновлення з підтримкою локальних ініціатив,

що дозволить зберегти локальну специфіку та забезпечити легітимність нових інституційних форм.

Сьогодні ми можемо запропонувати низку інноваційних моделей розвитку суспільних інститутів для повоєнної України, які враховують специфіку ситуації та міжнародний досвід. Перша – *модель «гнучкої інституційної архітектури»* передбачає створення багаторівневих інституційних структур, здатних функціонувати навіть за часткової руйнації окремих елементів. Ця модель включає поєднання фізичної та цифрової присутності, розподілені системи прийняття рішень та мережевий підхід до надання послуг. Наприклад, медична система може поєднувати стаціонарні лікарні, мобільні клініки та телемедичні консультації, забезпечуючи неперервність обслуговування навіть в умовах безпечної нестабільності.

Друга модель, це *модель «інституційної реінтеграції громад»* фокусується на використанні соціальних інститутів як платформи для відновлення соціальних зв'язків у фрагментованих спільнотах. Ця модель передбачає створення багатофункціональних громадських центрів, які поєднують освітні, медичні, адміністративні та культурні функції, створюючи точки соціального тяжіння для різних груп населення. Важливим елементом є цілеспрямоване формування простору для міжгрупової взаємодії та партисипативне управління цими центрами.

Модель «динамічної децентралізації» базується на гнучкому розподілі повноважень між різними рівнями врядування залежно від їх інституційної спроможності. На відміну від усталеної моделі децентралізації з фіксованим розподілом функцій, ця система передбачає регулярний аудит спроможності та тимчасову передачу функцій на вищий рівень, якщо локальні інституції не можуть їх забезпечувати. Такий підхід особливо актуальний для територій, що зазнали значних руйнувань та демографічних втрат.

Модель «трансграничних інституційних мереж» спрямована на використання потенціалу української діаспори та тимчасово переміщених осіб за кордоном. Ця модель передбачає створення дистанційних робочих місць у сфері публічних послуг, залучення закордонних українців до місцевого самоврядування через цифрові інструменти та формування «дзеркальних» інституцій, які забезпечують сервіси для громад, розділених кордоном.

Висновки. Реальність показує, що існує необхідність у інтегрованому підході до відновлення, який враховуватиме взаємозалежність різних суспільних інститутів – неможливо відбудувати систему освіти без паралельного відновлення медичної та транспортної інфраструктури, створення робочих місць та забезпечення базової безпеки. Отже, попри значні виклики, пов'язані з демографічними втратами та регіональною нерівномірністю руйнувань, україн-

ське суспільство має достатній потенціал для інституційного відновлення за умови розумного поєднання внутрішніх та зовнішніх ресурсів, збалансування державних програм з громадськими ініціативами та впровадження інноваційних механізмів соціальної мобілізації.

Для успішного розвитку суспільних інститутів в Україні необхідно забезпечити наступні трансформації: ухвалення рамкового закону про відновлення та розвиток суспільних інститутів, який визначить пріоритети, механізми координації та джерела фінансування; внесення змін до законодавства про місцеве самоврядування для забезпечення гнучкості інституційних форм залежно від спроможності громад; створення правових механізмів для інтеграції волонтерських ініціатив у офіційну систему надання соціальних послуг.

На організаційному рівні потрібно сформувати координаційні рад з відновлення на різних рівнях із залученням представників держави, бізнесу, громадянського суспільства та міжнародних партнерів; розробити та впровадити стандарти «мінімального пакету» соціальних послуг, який має бути забезпечений для всіх громадян незалежно від місця проживання; створити систему інституційного наставництва, за якої більш спроможні громади надають експертну та організаційну

За умов реалізації цих передумов, Україна має потенціал не просто відновити суспільні інститути до довоєнного рівня, але й здійснити якісний стрибок у їх розвитку, створивши більш адаптивну, інклюзивну та стійку інституційну систему, яка може стати моделлю для інших постконфліктних суспільств.

Література:

1. Ворона Т. Адаптація соціальних інститутів України до умов воєнного часу: монографія. Київ : Наукова думка, 2023. 256 с.
2. Грицак Я. Трансформація українського суспільства під час війни. Львів : Видавництво Українського католицького університету, 2023. 312 с.
3. Єрмолаєв А. Нова соціальна парадигма: виклики війни для держави. Київ : Інститут стратегічних досліджень, 2022. 184 с.
4. Лібанова Е. Соціальні наслідки воєнних конфліктів в Україні: колективна монографія / за ред. Е. Лібанової. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2022. 379 с.
5. Acemoglu D. Institutions Under Stress: War and Social Change. Cambridge: Harvard University Press, 2023. 328 p.
6. Fukuyama F. The Transformation of Social Contract During Conflict. Stanford: Stanford University Press, 2022. 289 p.
7. Kaldor M. New Wars and Social Protection Systems. London: Oxford University Press, 2022. 297 p.
8. Nussbaum M. Capabilities Approach in War-Torn Societies. Chicago: University of Chicago Press, 2022. 276 p.
9. Snyder T. Resilience and Resistance: Social Institutions in Ukraine. New Haven: Yale University Press, 2023. 342 p.
10. Stiglitz J. Economic Foundations of Social Recovery After Conflict. New York: Columbia University Press, 2023. 304 p.

References:

1. Vorona T. (2023). Adaptatsiia sotsialnykh instytutiv Ukrainy do umov voiennoho chasu: monohrafiia [Adaptation of Ukrainian social institutions to wartime conditions: monograph]. Kyiv: Naukova dumka.
2. Hrytsak Ya. (2023). Transformatsiia ukrainskoho suspilstva pid chas viiny [Transformation of Ukrainian society during war]. Lviv: Vydavnytstvo Ukrainiskoho katolytskoho universytetu.
3. Yermolayev A. (2022). Nova sotsialna paradyhma: vyklyky viiny dla derzhavy [New social paradigm: war challenges for the state]. Kyiv: Instytut stratehichnykh doslidzhen.
4. Libanova E. (Ed.). (2022). Sotsialni naslidky voiennykh konfliktiv v Ukraini: kolektyvna monohrafiia [Social consequences of military conflicts in Ukraine: collective monograph]. Kyiv: Instytut demohrafiy ta sotsialnykh doslidzhen im. M.V. Ptukhy NAN Ukrainy.
5. Acemoglu D. (2023). Institutions Under Stress: War and Social Change. Cambridge: Harvard University Press.
6. Fukuyama F. (2022). The Transformation of Social Contract During Conflict. Stanford: Stanford University Press.
7. Kaldor M. (2022). New Wars and Social Protection Systems. London: Oxford University Press.
8. Nussbaum M. (2022). Capabilities Approach in War-Torn Societies. Chicago: University of Chicago Press.
9. Snyder, T. (2023). Resilience and Resistance: Social Institutions in Ukraine. New Haven: Yale University Press.
10. Stiglitz J. (2023). Economic Foundations of Social Recovery After Conflict. New York: Columbia University Press.

Стаття надійшла до редакції 09.05.2025 р.